

Joanna Przyklenk

Sprawozdanie z konferencji naukowej pt. "Gatunki mowy i ich ewolucja. Gatunek a granice", Katowice, 14-15 listopada 2013

Linguarum Silva 3, 189-196

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Przyklenk

Sprawozdanie z konferencji naukowej pt. *Gatunki mowy i ich ewolucja. Gatunek a granice*, Katowice, 14–15 listopada 2013

W dniach 14–15 listopada 2013 roku odbyła się w Katowicach piąta konferencja naukowa z cyklu *Gatunki mowy i ich ewolucja*, zorganizowana przez Zakład Historii Języka Polskiego Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego. Referaty wygłoszone w trakcie poprzednich czterech spotkań złożyły się na kolejne tomy publikacji *Gatunki mowy i ich ewolucja* przygotowane pod naukową redakcją Danuty Ostaszewskiej (tom 4. przy współudziale Joanny Przyklenk): t. 1.: *Mowy piękno wielorakie* (Katowice 2000); t. 2.: *Tekst a gatunek* (Katowice 2004); t. 3.: *Gatunek a odmiany funkcjonalne* (Katowice 2007); t. 4.: *Gatunek a komunikacja społeczna* (Katowice 2011).

Piątą katowicką konferencję genologiczną poświęcono problemowi gatunku „oddalonego” od prototypu i opisywanego w kontekście jego związków na granicy innych kategorii. Stąd podtytuł konferencji i przygotowywanego obecnie tomu pokonferencyjnego: *Gatunek a granice*. Szczególną uwagę zwrócono na międzygatunkowość relacji i jej rezultat w postaci nakładania się oraz możliwości krzyżowania się gatunków w strefach pogranicznych. Nadto dyskutowano też kwestie związane z samymi procesami adaptacji, a także poruszono zagadnienie możliwości współistnienia

różnych gatunków w obrębie nadrzędnej struktury, jak gatunek w formie kolekcji czy kolekcja gatunków.

Wpisując się w konwencję poprzednich konferencji (i tomów), dążono głównie do prezentacji wyników badań historycznojęzykowych nad problematyką związaną z genologią lingwistyczną. Nie zabrakło jednak miejsca dla synchronicznych ujęć gatunkowego stanu współczesnej polszczyzny, przedstawianej jako ostatni etap ewolucji.

W konferencji licznie wzięli udział badacze tekstu z różnych ośrodków naukowych w kraju (Bydgoszcz, Katowice, Kraków, Lublin, Łódź, Opole, Poznań, Rzeszów, Siedlce, Szczecin, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra) i za granicą (Lwów, Wiedeń). W związku z zaproponowanym tematem – *Gatunek a granice* – podjęto zagadnienia zarówno związane z teoretycznym oraz metodologicznym aspektem badań, jak i z empirycznym wymiarem prowadzonych analiz. Na konferencję zgłoszono ponad 60 referatów, z których zaprezentowano 54. Zostaną one pokrótce omówione według kolejności, w jakiej wygłoszono je w trakcie konferencyjnych obrad.

Dwudniową konferencję rozpoczęły obrady plenarne skupione na kwestiach natury teoretyczno-metodologicznej. Maria Wojtak (Lublin) w referacie *Gdy „między” jest w środku, czyli o przenikaniu się konwencji gatunkowych w konkretnych tekstach* odniosła się do kwestii granic gatunku i przedstawiła formę pożyczki gatunkowej, różnej od adaptacji, zwanej odautorsko – „przebitką gatunkową”. Za materiałową podstawę rozważań posłużył badaczce m.in. sposób funkcjonowania świadectwa religijnego w konkretnych wywiadach. Z kolei Halina Grzmil-Tylutki (Kraków), stawiając w tytule referatu pytania – *Czy tekst ma zawsze charakterystykę gatunkową? Czy można rozpatrywać tekst w oderwaniu od jego gatunkowości?* – podjęła polemikę z Bachtinowską tezą o nieistnieniu wypowiedzi pozagatunkowych. Liczne odwołania do najnowszych koncepcji francuskiej dyskursywistyki pozwoliły słuchaczom zapoznać się z nowatorskimi oraz inspirującymi tezami tego nurtu badawczego. Natomiast dokonania germanistycznej tekstologii kontrastywnej przybliżyła Zofia Bilut-Homplewicz (Rzeszów) w wystąpieniu pt. *Germanistyczna tekstologia kontrastywna a gatunki/rodzaje tekstu*. Autorka opisała dotychczasowe rezultaty prowadzonych w omawianym zakresie prac, zachodzące w tym kierunku badań zmiany oraz scharakteryzowała najnowsze przekonania podzielane przez przedstawicieli tej dyscypliny badawczej. Obrady plenarne pierwszego dnia zamknął referat wygłoszony przez Florija Bacewicza (Lwów) na temat *Дискурсивные аспекты межжанровых связей*, w którym badacz rozwinął zagadnienie kompetencji rozpatrywanej w kontekście gatunków mowy. Wskazał na powstające w toku społecznej interakcji

związki międzygatunkowe różnego typu, formułowane w świadomości nosicieli konkretnej lingwakultury.

Część popołudniową konferencyjnych obrad zorganizowano w czterech tematycznie wydzielonych sekcjach, a prezentowane w ich ramach referaty poświęcone były analizom konkretnych gatunków mowy, przy czym, co warto podkreślić, analizy te nierzadko wzbogacano refleksją o charakterze ogólniejszym, również – teoretycznym.

W sekcji zatytułowanej *Rady, porady, edukacja – gatunki utylitarne* Waldemar Żarski (Wrocław) przedstawił odmiany gatunkowe i paragatunkowe charakterystyczne dla polskiego dyskursu kulinarnego. Agnieszka Szczauś (Szczecin) poświęciła swoje wystąpienie encyklopedii doby średniopolskiej, którą rozpatrywała jako kolekcję gatunków. Natomiast w referacie Ewy Ficek (Katowice) znalazł się opis genologiczny współczesnego poradnictwa prasowego. W dwóch ostatnich wystąpieniach uwagę skupiono na gatunkach właściwych komunikacji dydaktycznej: Anna Burzyńska-Kamieniecka (Wrocław) scharakteryzowała typy i funkcje rozwinięcia narracyjnego w dawnym dialogu dydaktycznym, za przykład którego posłużyły autorce rozmówki do nauki języka polskiego jako obcego z XVII wieku; z kolei Izabela Zeman (Opole) zaproponowała potraktowanie lekcji szkolnej jako swoistego gatunku w formie kolekcji, a także podjęła próbę typologii gatunków budujących lekcję języka polskiego.

Obrady sekcji na temat *Gatunki medialne – dziennikarstwo* otworzyło wystąpienie Barbary Bogolebskiej (Łódź) skupione na przykładach „twórczej literatury faktu”, dziennikarstwa literackiego, ilustrujących tezę o nasilaniu się na gruncie genologii dziennikarskiej form eklektycznych i pokrewnych, hybrydalnych, mieszanych, nowych podgatunków i odmian. Iwona Dembowska-Wosik (Łódź) wygłosiła referat poświęcony gatunkowi felietonu oraz jego anglosaskiemu odpowiednikowi – *column*. Referentka, przywoławszy dostępne w literaturze przedmiotu charakterystyki obu omawianych form wypowiedzi, pokazała różnice definicyjne między nimi oraz w świetle poczynionych spostrzeżeń zanalizowała dwa cykle felietonów publikowane na łamach polonijnej prasy. Danuta Kępa-Figura (Lublin) opisała genologiczny status współczesnej informacji dziennikarskiej i wykazała, że w wypadku analizowanego materiału (tj. programu informacyjnego – „Fakty”) inicjowanie przez nadawców gier językowych jest komunikacyjną normą. Kolejne dwa referaty tej sekcji poświęcone zostały gatunkom prasowym w ujęciu kontrastywnym, polsko-niemieckim: Agnieszka Mac (Rzeszów) przybliżyła gatunek komentarza prasowego, zwracając uwagę na odchodzenie w praktyce dziennikarskiej od realizacji wzorca kanonicznego opisywanego typu tekstu; Anna Hanus (Rzeszów), omówiwszy stanowisko germanistyczne (U. Fix) i polonistyczne (M. Wojtak) w odniesieniu do zjawiska, jakim jest „odchodzenie” od kanonu, pod-

jęła próbę weryfikacji diskutowanych teorii na materiale tekstów prasowych – polskich i niemieckich.

W sekcji zatytułowanej *Gatunki medialne – telewizja* Paweł Nowak (Lublin – Warszawa) wygłosił referat na temat zmian we współczesnej sportowej transmisji telewizyjnej i internetowej, wykazując, że rozwój technologiczny i przeobrażenia kulturowe nim wywołane spowodowały, iż dziennikarze na przełomie XX i XXI wieku zaczęli obudowywać samą relację sportową wieloma innymi komunikatami typu informacyjnego, publicystycznego i rozrywkowego. Natomiast Beata Grochala (Łódź) w swoim wystąpieniu potraktowała telewizyjną transmisję sportową jako formę genologicznie złożoną, jako kolekcję gatunków, i przedstawiła sfunkcjonalizowany opis gatunków medialnych współkształtujących prezentowany typ wypowiedzi. Z kolei Magdalena Piechota (Lublin) poświęciła swój referat reportażom sportowym, opisując punkty stałe i zmienne w genologicznej konstrukcji badanych tekstów. Badaczka zwróciła uwagę na elementy stanowiące o hybrydyczności analizowanych reportaży, tj. na tematykę, sytuację komunikacyjną i osobowość autora.

Obrazy czwartej sekcji skupione zostały na temacie – *Gatunki medialne – Internet*. Aldona Skudrzyk (Katowice) w referacie pt. *Wspólnota śmiechu a tzw. „suchar”*. *Potoczne myślenie o gatunku* odniosła się do zjawiska nieśmiesznych dowcipów rozpatrywanych w aspekcie genologicznym. Kolejne dwa wystąpienia dotyczyły wypowiedzi dziennikarskich publikowanych w przestrzeni internetowej. Monika Worsowicz (Łódź) omówiła status gatunkowy publikacji dostępnych na stronach TVN24 i krytycznie odniosła się do istniejących propozycji nazewniczych, wprowadzając własne rozwiązania w zakresie nazw przedstawianego gatunku. Anna Fedas (Wrocław), koncentrując uwagę na internetowym dziennikarstwie obywatelskim, wykazała, że teksty je współkształtujące mieszczą się w ramach tradycyjnych gatunków prasowych, które są realizowane w nowej – cyfrowej – formie. Natomiast wystąpienie Ewy Biłas-Pleszak (Katowice) poświęcone zostało blogowi muzycznemu. W referacie wykazano, że ów gatunek dyskursu muzycznego, pokazany w konfrontacji z tradycją diarystyczną, jest silnie determinowany przez internetowe medium. Z kolei czat internetowy stał się tematem ostatniego referatu tej sekcji. Leszek Szymański (Zielona Góra) omówił właściwe analizowanej formie wypowiedzi cechy gatunkowe oraz opisał tło komunikacyjne i kanał przekazu, a następnie zaprezentował typowy dla internetowych pogawędek układ kompozycyjny.

Drugi dzień konferencji rozpoczęły obrady plenarne. Rozważania teoretyczne zainicjowała Bożena Witosz (Katowice) wystąpieniem *O granicach*

i ich przekraczaniu – w tradycji i we współczesnej refleksji genologicznej. Badaczka podjęła kwestię typologii uniwersum tekstowego i wykazała, że model logiczny już w pierwszych nowożytnych ujęciach, choć traktowany jako wzór, to w praktyce nie był respektowany. Dostrzegając podobne postawy wśród współczesnych badaczy gatunku i dyskursu, zaproponowała, aby obie te kategorie ujmować względem siebie horyzontalnie oraz by budować równoległe typologie: gatunkową i dyskursywną. Iwona Loewe (Katowice) w referacie *Granice gatunku wobec granic tekstu* odniosła się do trzech kategorii, tj. granicy, tekstu i gatunku, rozpatrując je w układzie granica – tekst, granica – gatunek. Przypominając tezę o graniczności tekstu i podnosząc kwestię transgresyjności gatunku, zwróciła uwagę na wyrazistość granic tekstowych – w postaci początku i końca, gatunkowi przypisując rozległą strefę przygraniczną, która może „zetknąć się” ze strefą przygraniczną innego gatunku. Romuald Cudak (Katowice) w wystąpieniu na temat *Gatunek literacki i granice. Rozważania pograniczne* sformułował zasady klasyfikacji literackich form gatunkowych ze względu na zjawisko granicy (pogranicza). Pojęcie to, rozpatrywane na cztery różne sposoby, zostało zilustrowane konkretnymi sytuacjami genologicznymi.

Wczesnopopołudniowe obrady zorganizowano w czterech sekcjach. Pierwszą z nich – *Gatunki ponad..., między/pomiędzy...* – otworzył referat Małgorzaty Kity (Katowice) poświęcony gatunkowi coming outu, który w wystąpieniu został potraktowany jako typ wypowiedzi funkcjonujący ponad granicami dyskursów i kultur, który jednak zachowuje swą genologiczną tożsamość. W kolejnych trzech wystąpieniach skoncentrowano się na relacjach *między*. Danuta Ostaszewska (Katowice) rozpatrywała zależności między architekturą a twórczością literacką, omawiając wpływ wykonywanego zawodu na kształt wypowiedzi w konkretnym gatunku, na przykładzie XVII-wiecznego przewodnika po mieście. Ewa Sławkowa (Katowice), skupiając uwagę na poezji cybernetycznej, przedstawiała wzajemne uwarunkowania słowa i obrazu. Natomiast Krzysztof Kaszewski (Warszawa) przybliżył specyfikę recenzji gry komputerowej, wpisując jej istnienie między sferę kultury i obszar techniki. W ostatnim wystąpieniu tej części oglądowi badawczemu poddano zjawisko telewizji śniadaniowej. Aleksandra Kalisz (Katowice), stawiając pytanie o ponadnarodowość omawianego gatunku telewizyjnego, zaprezentowała analizę porównawczą europejskich wydań programu.

Obrady sekcji zatytułowanej *Schematyzm urzędowy? Kreacja wariantywna?* rozpoczął referat Barbary Walkiewicz (Poznań), która przybliżyła złożoność gatunkową projektu budowlanego. Joanna Kuć (Siedlce), czyniąc przedmiotem opisu umowy notarialne z lat 1810–1812, zwróciła uwagę na zmiany w obrębie analizowanego gatunku, pokazując bogactwo tekstowych realizacji w zakresie łukowskich „środkujących zeznań”. Anna Wojciechowska (Zielona Góra) przedmiotem referatu uczyniła wspomnienia

Juliana Łukaszewskiego z powstania styczniowego, wobec których autor zastosował swoistą kwalifikację genologiczną (*pamiętnik, raport, raport w formie pamiętnika*). Badaczka podjęła próbę odtworzenia intencji autora oraz rozpoznania pozostałych sygnałów tożsamości gatunkowej tekstu. Aleksander Wiśniowski (Wrocław) poświęcił swoje wystąpienie opisowi przemówienia sądowego wygłaszanego przez obrońcę w polskim postępowaniu karnym, podając charakterystykę tego gatunku mowy.

Kolejna część obrad pt. *Gatunki artystyczne – obszary międzydyscyplinowości dialogu* posłużyła dyskusji na temat różnie definiowanego pogranicza w twórczości literackiej. Władysława Książek-Bryłowa (Lublin) przedstawiła referat ukazujący wzajemne przenikanie się obu dziedzin – poezji i geografii – w twórczości Wincentego Pola. Z kolei Magdalena Hawrysz (Zielona Góra) analizowała *Pandorę starożytną monarchów polskich* Aleksandra Obodzińskiego jako barokową hybrydę, ukazując omawiane dzieło na tle tradycji gatunku. Artur Rejter (Katowice) w swoim referacie skupił uwagę na barokowym romansie wierszowanym, wobec którego zastosował instrumentarium badawcze teorii dyskursu, co umożliwiło opis romansu staropolskiego – formy generycznie pogranicznej i polifonicznej. Tę część obrad zakończyło wystąpienie Joanny Przyklenk (Katowice) skoncentrowane na obecności „wariantów” w prozie Zygmunta Haupta, czyli np. na współwystępowaniu języka mówionego (gawędy) i poetyckiego „naddania”, na wariantywności relacji czy wariantów opowiadanych w tekście literackim zdarzeń.

Sekcja pt. *Rudymenty gatunków – od zaburzeń po mistrzostwo formy* złożona była z dwóch części. W pierwszej wygłoszono dwa referaty traktujące o neurologicznych uwarunkowaniach tekstu i gatunku. Jolanta Pansiuk (Lublin) skupiła się na strukturach ponadzdaniowych realizowanych przez chorych z różnymi postaciami afazji i zaprezentowała koncepcję tekstu wypracowaną na potrzeby opisu zaburzeń mowy. Olga Przybyła (Katowice) z kolei przybliżyła problem genologicznych osobliwości czy zaburzeń w organizacji przestrzeni komunikacyjnej osób z deficytami ośrodkowego układu nerwowego. W drugiej części obrad Maria Krauz (Rzeszów), rozpatrując kwestie krytyki, wartościowania i reklamy, podjęła zagadnienie granic gatunku recenzji publicystycznej. Na temat recenzji głos zabrała także Magdalena Pietrzak (Łódź), która na materiale recenzji Henryka Sienkiewicza przedstawiła jej formy pograniczne, wzorce alternacyjne gatunku i ustaliła, że o identyfikacji omawianego gatunku decydowała względna stabilność struktury potwierdzona występowaniem w tekście trzech elementów (segmentów): informacyjnego, streszczającego i krytycznego. W ostatnim referacie tej sekcji Katarzyna Frukacz (Katowice) podjęła problem redefinicji pograniczności reportażu, omawiając związki tego gatunku z internetową blogosferą, „siecią” publicystyką, tekstami *public relations*, odmianami newsów.

Popołudniowe obrady drugiego dnia konferencji zorganizowano w trzech tematycznie zdefiniowanych grupach wystąpień. Pierwszą sekcję – *Temat śmierci i modlitwy w gatunki zamknięty* – rozpoczął referat Waldemara Czachura i Kingi Zielińskiej (Warszawa) traktujący o hybrydyczności gatunku jako realizacji jego wielofunkcyjnego potencjału. Badacze, analizując teksty polskich i niemieckich nekrologów prasowych, wykazali, że omawiany gatunek spełnia dziś także funkcję autoprezentacyjną nadawcy tekstu. Iwona Steczko (Kraków) z kolei, skupiając uwagę na XIX-wiecznych napisach nagrobnych cmentarza Rakowickiego, rozpoznała elastyczność wzorca gatunkowego nagrobnej inskrypcji. Referat Agnieszki Sieradzkiej-Mruk (Kraków) poświęcony został zjawisku adaptacji gatunkowych w nabożeństwie drogi krzyżowej. Badaczka porównała teksty drogi krzyżowej powstałe w pierwszej połowie XX wieku z tekstami pochodzącymi z końca XX i z początku XXI stulecia. Ten ostatni okres znalazł się także w kręgu zainteresowań Magdaleny Baran (Wiedeń), która omówiła polską i niemiecką literaturę podróżniczą przełomu XX i XXI wieku w kontekście funkcji gatunkowych podróży do Galicji.

Drugą sekcję zatytułowaną *Gatunkowość relacji handlowych* otworzyło wystąpienie Patrycji Pałki (Kraków) skupione na wielowymiarowej analizie rozmowy handlowej ujmowanej w referacie jako gatunek mowy. Katarzyna Sujkowska-Sobisz (Katowice), podzielając przekonanie o wszechobecności negocjacji we współczesnym świecie, rozważyła problem granic zjawiska zwanego negocjacjami, rozpatrywanego w jej wystąpieniu wobec granic dyskursu handlowego. Joanna Tyka (Bydgoszcz) przybliżyła z kolei ginące obecnie zwyczaje handlowe na targach konnych w Polsce. Posługując się pojęciem *modułu*, przedstawiła i opisała moduł dobijania targu na targu konnym jako swoisty „tekst w tekście”. Wioletta Wilczek (Katowice) wygłosiła referat na temat współistnienia i przenikania się różnych gatunków mowy w obrębie portali motoryzacyjnych. Przedmiotem analizy uczyniła relacje międzygatunkowe tworzące nową jakość w przestrzeni Internetu.

Ostatnia sekcja konferencyjnych obrad została zatytułowana: *Gatunek – jedność czy wariacje?* Część tę otworzyło wystąpienie Ewy Jędrzejko (Katowice), która rozpatrywała problem przysłów, sentencji, powiedzeń w aspekcie pytania o ich genologiczną tożsamość. Referat wygłoszony przez Anettę Gajdę (Łódź) był próbą wskazania granic gatunkowych w obrębie pola genologicznego gatunków popularnonaukowych, tj. wykładu, referatu, odczytu, pogadanki i gawędy. Mirosława Siuciak (Katowice) podjęła zagadnienie powstawania gatunku wiadomości prasowej, przy czym szczególną uwagę poświęciła procesowi kształtowania się nazwy gatunkowej.

Katowicka konferencja genologiczna już po raz piąty dowiodła, że diachroniczny, a także synchroniczny namysł nad gatunkowym zróżnico-

waniem polszczyzny (również w ujęciu komparatystycznym) przybliży dawny i współczesny obraz komunikacji ujmowanej wieloaspektowo. Przedstawione w referatach wyniki badań w zakresie rozpoznawania przestrzeni tekstowej w różnych jej wymiarach – teoretycznym i empirycznym – spotkały się z żywym zainteresowaniem słuchaczy, co skutkowało długimi i interesującymi poznawczo dyskusjami.

Niniejsze sprawozdanie jest z konieczności skrótowe i w niewielkim tylko stopniu oddaje treść i bogactwo prezentowanych w toku konferencji wystąpień. Jednak zaprezentowane referaty, a także teksty, które zgłoszono, ale z przyczyn losowych nie wygłoszono, zostaną opublikowane w tomie pokonferencyjnym, który jest obecnie przygotowywany jako piąta pozycja cyklu *Gatunki mowy i ich ewolucja* pod redakcją Danuty Ostaszewskiej i Joanny Przyklenk.